

לחזור לקרקע המציאות:

על כמה ממגבלות הכוח האווירי בלחימה בלבנון

נועם אופיר

ב3- ביוני 1999, אחרי 78 ימים של פעילות אווירית אינטנסיבית בשמי הבלקן, הסתיימה המערכה הצבאית של ברית נאט"ו ביוגוסלביה. היסטוריון צבאי בריטי מפורסם הזדרז לקבוע כי ה-3 ביוני ייזכר לעד כאחת מנקודות המפנה המשמעותיות בהיסטוריה הצבאית – לראשונה אי פעם הוכרעה מלחמה באמצעות שימוש בכוח אווירי לבדו.¹ רבים היו תמימי דעים עם קביעה זו, ומבצע "כוח מאוחד" (Allied Force), כפי שנקראה פעילות נאט"ו, נחשב מאז לאבן בוחן שאליה משווים כל פעילות אווירית בהיקף נרחב.

בישראל נחפזו רבים להשוות את מבצע "שינוי כיוון" של ישראל בלבנון² למבצע "כוח מאוחד", בהתעלמות מהבדלים מהותיים בין השניים, שלא זה המקום להציגם. אלא שבימים שלאחר תחילת המבצע בלבנון, בייחוד בעקבות הירי הבלתי פוסק של רקטות לעבר ישובי הצפון, לרבות העיר חיפה, כבר נשמעו אמירות על הכישלון, לכאורה, של חיל האוויר בהשגת יעדי המבצע. על אף מאות הגיחות שביצע החיל מדי יום, לאורך כל שעות היממה, נראה היה

שהכוח האווירי איכזב ולא עמד בציפיות שתלו בו רבים: הכרעה מהאוויר בלבנון. בחינה נאותה של המציאות מראה כי הכוח האווירי לא נכשל בלבנון, כשם שלא נכון להגיד שהוא ניצח לבדו את המערכה ביוגוסלביה. יש להכיר בעובדה כי כוח אווירי אינו פתרון קסם. אמנם יכולותיו רבות, יותר מאי פעם, אבל יש דברים שהוא מתקשה לעשות בצורה משביעת רצון.

האתגר שבהתמודדות עם מטרות ניידות

מה יודע לעשות כוח אווירי מודרני? כפי שהוכח במלחמות האחרונות של ארה"ב במפרץ הפרסי ובבלקן, כמו גם בימיו הראשונים של מבצע "שינוי כיוון", שימוש מושכל במטוסי ובמסוקי קרב וחימוש מונחה מדויק, לצד מערכי מודיעין, פיקוד ושליטה תומכים, מאפשרים הישגים לא מבוטלים בפגיעה ביעדים אסטרטגיים כמו מרכזי פיקוד, בסיסי צבא ויעדי תשתית. היכולת של מספר קטן של כלי-טיס לשאת כמות גדולה של חימוש מונחה מדויק ולפגוע בנקודות הקריטיות ביעד, הן ביום והן בלילה, כמעט ללא תלות בתנאי מזג אוויר, היא ייחודית. אם מתכנן המשימה ואנשי צוות האוויר יודעים היכן יש לפגוע במטרה – בראש וראשונה הודות למודיעין מדויק – הרי שבהסתברות גבוהה ביותר היא

תיפגע. התקיפה יכולה להתבצע מטווחים קצרים מאוד, אך במקרה של איומים על הכוח האווירי אפשר לבצעה, בלי שייפגע הדיוק, גם ממרחק של עשרות ואף מאות קילומטרים באמצעות חימוש מנגד (Stand Off). בהיבט זה חיל האוויר הישראלי הוא שני ביכולותיו רק לחיל האוויר האמריקאי, ובתחומים מסוימים יתכן שהוא אף עולה עליו. למעשה, ספק אם יש חילות אוויר אחרים בעולם, להוציא השניים שצוינו, המסוגלים לבצע מערכה אווירית מתמשכת בעלת אופי כזה, לרבות חילות אוויר של מדינות מערב אירופה.

אף על פי כן, כפי שהודגם גם במערכות אוויריות קודמות, הכוח האווירי מתקשה להתמודד בהצלחה עם מה שמוגדרות כמטרות בעלות חתימה נמוכה וזמן מופע קצר. הכוונה לאותן מטרות ניידות, שאינן בולטות בשטח ושמסוגלות לבצע את ייעודן בשמירה על פרופיל נמוך יחסית ולהסתלק מהאזור בהקדם. דוגמה לכך הן מערכות טק"א (טיילי קרקע-אוויר) ניידות כמו גם משגרי רק"ק (רקטות קרקע-קרקע) וטק"ק (טיילי קרקע-קרקע).

כשמדובר במשגרי הטק"ק, ועל אחת כמה וכמה הרק"ק, המשימה סבוכה במיוחד. לא אחת משגר רק"ק הוא לא יותר מאשר כמה צינורות שחוברו יחדיו והוסוו היטב בינות לשיחים. המשגר אינו דורש

1 John Keegan, "Please, Mr. Blair, never take such a risk again", **Daily Telegraph**, 6 June 1999.

2 שמו של המבצע בימיו הראשונים היה "שכר הולם".

מערך תמיכה נלווה גדול, ודי בכוח-אדם מצומצם להפעילו. יתר על כן, בניגוד למערכות טק"א רבות, הפעלת המשגר אינה דורשת שידור או פעולות אחרות שחשופות לגילוי מוקדם של חיישנים אלקטרוניים. הדרך הכמעט בלעדית לזהות את המשגר היא חזותית, ומאחר שמדובר במטרה שקל להסוות, ושיש קושי להבחין בינה ובין יעדים אזרחיים כמו משאית, לרוב ייחשף המשגר רק כתוצאה מזיהוי השיגור עצמו. המשמעות של זה כפולה: ראשית, יש צורך שהשיגור יזוהה בהקדם והמידע יועבר במהירות לאמצעי המסוגל לתקוף את המשגר – כל התהליך הזה, המכונה "סגירת מעגל", מוכרח להתבצע בתוך פרק זמן קצר ביותר, במושגים של דקות ספורות, מאחר שלאחריו יסולק המשגר מהמקום. שנית, הזיהוי יתבצע, כאמור, רק אחרי שהמשגר הצליח לשגר את מטענו, כלומר, אחרי שכבר נגרם הנזק מפעולתו.

הליך "סגירת המעגל" – איתור המשגר, זיהוי, הכוונת אמצעי התקיפה והתקיפה עצמה – מחייב שילוב של כיסוי מודיעין רציף ובזמן אמת בד בבד עם נוכחות מתמשכת באזור של אמצעי תקיפה מדויקת – בין אוויריים (בדמות מטוסי קרב, מסוקי קרב או פלטפורמות אחרות) ובין קרקעיים וימיים (בדמות ארטילריה ארוכת טווח). הקושי הגדול ביותר הוא בתחום הכיסוי המודיעיני. הכלי העיקרי למשימה זו הוא הכטב"ם (כלי-טיס בלתי-מאויש), אך יש צורך במספר גדול של כלים לשם כיסוי תא שטח גדול כמו מרחבי השיגור האפשריים בלבנון, וגם במקרה כזה אי-אפשר להבטיח כיסוי מושלם.

ההצלחות של חיל האוויר במשימות ה"ציד" של משגרי הרק"ק בלבנון, כפי

שהן מדווחות על ידי צה"ל, אינן מבטלות יכולותיו והישגיו של חיל האוויר הישראלי בהתמודדותו עם מטרות בעלות חתימה נמוכה וזמן מופע קצר טובים, כנראה, מאלה של כל כוח אווירי אחר. אך באלה לא די. אפילו מצליח החיל להשמיד מדי יום כמה משגרים, כמויות הנשק שברשות חזבאללה גדולות מאוד וקצב ההשמדה אינו מספק, בייחוד בגלל הירי המתמשך על העורף הישראלי.

הכרעה מהאוויר – גם הפעם לא

אם כך, למה אפשר לצפות מחיל האוויר? הניסיון שנרכש על ידי האמריקאים במסגרת מאמצייהם לעצור את ירי הטק"ק העיראקי במהלך מלחמת המפרץ הראשונה מעיד על כך שאפשר להשפיע על התפקוד והיעילות של מערך רק"ק/טק"ק גם בלי להשיג תוצאות טובות בפגיעה במשגרים עצמם. במהלך המלחמה כולה לא הצליחו האמריקאים לפגוע אפילו במשגר טק"ק אחד, אף שהקצו למשימה זו כוחות רבים, אבל הפעילות האווירית האינטנסיבית, לצד הפעלת כוחות מיוחדים על הקרקע, הצליחה לגרום פגיעה בשיעור הדיוק של ירי הטק"ק העיראקי ככל שנמשכה הלחימה. הישג זה היה תוצר של פעילות אווירית רציפה מעל אזורי השיגור ותקיפה של יעדי תמיכה בטק"ק. במקרה של רק"ק יש פחות יעדים כאלה, ומוטב לנסות ולהשמיד את הרקטות בעודן מאוחסנות במקום אחד ולא מפוזרות בשטח. זה מחייב מודיעין מדויק, ולא אחת הוא אינו זמין.

גם אם חיל האוויר ישתפר בביצועיו בהשמדת משגרי הרק"ק, הוא לא יהיה מסוגל להסיר את האיום לחלוטין. הכוח האווירי, ובמקביל לו הפעלה מוגבלת של

כוחות קרקעיים, יוכל לשבש את דיוק הפגיעה של הרקטות ואולי אף לצמצם במידה מסוימת את קצב הירי וכמותו. לשם כך הוא זקוק לשני משאבים חיוניים – מודיעין וזמן. אין ודאות כי במבצע "שינוי כיוון" שני אלה זמינים לחיל האוויר במידות הנדרשות כדי שייראו בהקדם תוצאות משמעותיות.

אם נחזור למקרה של יוגוסלביה נוכל לראות שגם שם התמונה הרבה פחות חד-משמעית. המלחמה לא נסתיימה אחרי שהושמדה יכולתו של הצבא הסרבי להילחם, או מפני שנגרמו פגיעות מכרעות ביעדים אסטרטגיים ביוגוסלביה. סיומה התחולל במידה רבה רק אחרי שסרביה איבדה את תמיכת בעלת-בריתה העיקרית, רוסיה, וכתוצאה מאיומים בפלישה קרקעית של נאט"ו. בחינה יסודית של פעילות הכוח האווירי נגד כוחות הצבא הסרבי מצביע על כך שבאלפי גיחות, שבמהלכן דווח על פגיעה במאות מטרות, הצליח הכוח האווירי להשמיד רק כ-50 מטרות שריון וארטילריה. מדובר בשיעור הצלחה נמוך ביותר, בייחוד לאור האמצעים הרבים שהוקצו לצורך כך לאורך פרק זמן ממושך.

הגם שחיל האוויר הישראלי, על אף יכולותיו המרשימות, אינו מסוגל להשיג לבדו את יעדי המבצע המוצהרים, אין לגזור מכך שפעילותו במבצע "שינוי כיוון" היא בגדר כישלון. חיל האוויר לא אכזב בלחימה הנוכחית בלבנון – הוא עשה מה שהוא מסוגל לעשות, אבל בניגוד למה שכתב ההיסטוריון הבריטי, נראה שכוח אווירי לבדו אינו מכריע מלחמה, לפחות לא בשלב זה. הדבר נכון לגבי יוגוסלביה, וכפי שאנחנו רואים גם בלבנון. זה לא כישלון וזו לא אכזבה – זו המציאות.